

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

UO'K: 616.98:578.828.6]-06

OIV INFEKSIYALI SHAXSLARDA YONDOSH PATOLOGİYALAR CHASTOTASI

Tilavberdiyev SH.A.^{3,4}, Umirov S.E.^{1,2,3}, Yusupov SH.R.⁵

¹Tibbiyot xodimlarining kasbiy malakasini rivojlantirish markazi, ²Alfraganus universiteti,

³Respublika OITS ga qarshi kurashish markazi, ⁴Zomin tumani tibbiyot birlashmasi,

⁵Urganch davlat tibbiyot instituti

^{3,4}**Shuxrat Artikovich Tilavberdiyev** Zomin tumani tibbiyot birlashmasi, Respublika OITS ga qarshi kurashish markazi, AL-9624115144 davlat grant loyihasining rahbari, tibbiyot fanlari doktori, ORCID ID: 0009-0007-4584-3617.

E-mail: shuxrat.tilavberdiyev@mail.ru,

tel.: +99890 1896399

^{1,2,3}**Safar Ergashevich Umirov** – Tibbiyot xodimlarining kasbiy malakasini rivojlantirish markazi, Alfraganus universiteti, Respublika OITS ga qarshi kurashish markazi, AL-9624115141 davlat grant loyihasining rahbari, tibbiyot fanlari doktori, ORCID ID: 0009-0009-9858-0974.

E-mail: safarumirov11@gmail.com,

tel.: +99890 135 89 78

⁵**SHavkat Raximbayevich Yusupov** Tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent, Urganch davlat tibbiyot institutining “Yuqumli kasalliklar, epidemiologiya va ftiziatriya” kafedrasini mudiri. ORCID ID: 0009-0000-7106-8780

E-mail: yusr2017@gmail.com

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

Аннотatsiya.

OIV INFEKSIYALI SHAXSLARDA YONDOSH PATOLOGIYALAR CHASTOTASI

Tilavberdiyev SH.A., Umirov S.E., Yusupov SH.R.

Dolzarbliqi. Antiretrovirus terapiyaning rivojlanishi OIV bilan yashayotgan shaxslar umrini uzaytirdi, biroq ularning qarishi fonida yondosh patologiyalar va davolashga xayrixohlik (komplayens) masalasi yangi klinik muammolarni yuzaga keltirmoqda. **Maqsad.** Respublika OITSga qarshi kurashish markazida dispanser nazoratida turgan OIV infeksiyali shaxslar o'rtasida yondosh kasalliklarning uchrash chastotasini aniqlash va ularning retrovirusga qarshi terapiyaga (RQT) bo'lgan xayrixohlik darajasini baholash. **Material va usullar.** Tadqiqotga 2025–2026 yillarda OIV infeksiyasining 3-4 klinik bosqichida bo'lgan va kamida 6 oydan beri RQT qabul qilayotgan 127 nafar erkak jinsiga mansub bemorlar jalb etildi. Klinik, anketa-so'rovnoma va statistik (SPSS 26.0) usullardan foydalanildi. **Natijalar.** Bemorlarning 91,3 foizi 40 yoshdan oshgan shaxslardir. Tarqalgan limfodenopatiya 100% holatda, Gerpес Zoster — 26,0%, sitomegalovirusli infeksiya — 24,4%, kandidozlar — 16,5%, invaziv aspergellez — 14,2%, tuberkulyoz va gepatit V — 8,7% dan holatda aniqlandi. Bemorlarning atigi 26,0 foizida RQTga nisbatan yuqori xayrixohlik (>95%) kuzatildi, 70,9 foizida esa o'rtacha xayrixohlik (80-95%) qayd etildi. **Xulosa.** 3-4 klinik bosqichdagi OIV infeksiyali erkaklarda populyatsiyaning qarishi va og'ir virusli hamda zamburug'li yondosh patologiyalarning yuqori chastotasi kuzatilmoqda. RQTga xayrixohlikning asosan o'rtacha darajada ekanligi (70,9%) komorbidlik sharoitida tibbiy nazoratni kuchaytirishni taqozo etadi.

Kalit so'zlar: OIV infeksiyasi, yondosh patologiyalar, opportunistik kasalliklar, xayrixohlik, komplayens, retrovirusga qarshi terapiya, erkaklar.

АННОТАЦИЯ

Частота сопутствующих патологий у ВИЧ-инфицированных лиц

Тилавбердиев Ш.А., Умиров С.Э., Юсупов Ш.Р.

Актуальность. Развитие антиретровирусной терапии продлило жизнь людям с ВИЧ, однако на фоне старения пациентов вопросы сопутствующей патологии и приверженности к лечению создают новые клинические проблемы. **Цель.** Оценить частоту сопутствующих заболеваний и уровень приверженности к антиретровирусной терапии (АРТ) у лиц с ВИЧ-инфекцией, находящихся на диспансерном учете в Республиканском центре по борьбе со СПИДом. **Материал и методы.** В исследование (2025–2026 гг.) включены 127 мужчин с 3-4 клиническими стадиями ВИЧ-инфекции, принимающих АРТ не менее 6 месяцев. Использовались клинические, анкетные и статистические (SPSS 26.0) методы. **Результаты.** 91,3% пациентов составили лица старше 40 лет. Генерализованная лимфаденопатия выявлена в 100% случаев, Герпес Зостер — у 26,0%, цитомегаловирусная инфекция — у 24,4%, кандидоз — у 16,5%, инвазивный аспергиллез — у 14,2%, туберкулез и гепатит В — по 8,7%. Только 26,0% пациентов продемонстрировали высокую приверженность к АРТ (>95%), тогда как у 70,9% отмечена умеренная приверженность (80-95%). **Выводы.** У мужчин с ВИЧ-инфекцией 3-4 клинических стадий наблюдается феномен старения популяции и высокая частота тяжелых вирусных и грибковых сопутствующих патологий. Преобладание умеренной приверженности к АРТ (70,9%) требует усиления медицинского мониторинга в условиях коморбидности.

Ключевые слова: ВИЧ-инфекция, сопутствующая патология, opportunistические заболевания, приверженность, комплаенс, антиретровирусная терапия, мужчины.

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

ABSTRACT

FREQUENCY OF RELATED PATHOLOGIES IN HIV-INFECTED PERSONS

Tilavberdiyev SH.A., Umirov S.E., Yusupov SH.R.

Background. The advancement of antiretroviral therapy has extended the lifespan of people living with HIV, but along with population aging, comorbidities and treatment adherence present new clinical challenges. **Objective.** To determine the frequency of comorbidities and evaluate the level of adherence to antiretroviral therapy (ART) among HIV-infected individuals registered at the Republican AIDS Center. **Materials and Methods.** The study (2025–2026) included 127 male patients with clinical stages 3-4 of HIV infection, receiving ART for at least 6 months. Clinical, questionnaire-based, and statistical (SPSS 26.0) methods were utilized. **Results.** 91.3% of the patients were over 40 years old. Generalized lymphadenopathy was found in 100% of cases, Herpes Zoster — in 26.0%, cytomegalovirus infection — in 24.4%, candidiasis — in 16.5%, invasive aspergillosis — in 14.2%, tuberculosis and hepatitis B — in 8.7% each. Only 26.0% of patients demonstrated high adherence to ART (>95%), while 70.9% showed moderate adherence (80-95%). **Conclusions.** A population aging phenomenon and a high frequency of severe viral and fungal comorbidities are observed in men with clinical stages 3-4 of HIV. The predominance of moderate adherence to ART (70.9%) underscores the need for enhanced medical surveillance in comorbid conditions.

Keywords: *HIV infection, comorbidities, opportunistic diseases, adherence, compliance, antiretroviral therapy, males.*

Kirish. Zamonaviy tibbiyotda yuqori faol retrovirusga qarshi terapiyaning (YUFRQT) keng joriy etilishi OIV infeksiyasi bilan yashayotgan shaxslarning hayot davomiyligini sezilarli darajada uzaytirdi va kasallikni o'tkir o'lim xavfi yuqori bo'lgan patologiyadan nazorat qilinadigan surunkali holatga o'tkazdi [3, 5, 6]. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) va UNAIDS ma'lumotlariga ko'ra, OIV bilan yashayotgan bemorlarning yoshi tobora ortib bormoqda va bu jarayon tibbiyot xodimlari oldiga yangi klinik muammolarni qo'ymoqda [12, 13]. Bemorlar umrining uzayishi fonida ularda turli yondosh patologiyalar (komorbid holatlar) rivojlanishi va uchrash chastotasining ortishi bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biriga aylandi.

OIV fonida rivojlanadigan yondosh kasalliklar murakkab va ko'p omilli patogenezga ega. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, YUFRQT fonida virus yuklamasi supressiya qilingan taqdirda ham, organizmda surunkali tizimli yallig'lanish va immun faollashuv jarayonlari saqlanib qoladi. Bu jarayon a'zo va tizimlarning muddatidan oldin qarishiga, shuningdek, OIVning turli to'qimalarga bevosita patogen ta'siri va antiretrovirus preparatlarning uzoq muddatli metabolik nojo'ya oqibatlari yuzaga chiqishiga sabab bo'ladi [7-10].

So'nggi yillarda olib borilgan xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, OIV infeksiyali shaxslarda an'anaviy opportunistik kasalliklar (tuberkulyoz, pnevmotsist pnevmoniya, kriptokokkoz) ustidan nazorat yaxshilangani bilan, noinfeksion yondosh patologiyalar ustuvorlik qilmoqda [4, 5]. Xususan, Smith va hammualliflari (2023) olib borgan yirik kogort tadqiqotlarida OIV bilan yashayotgan shaxslarda yurak-qon tomir tizimi kasalliklari (infarkt, insult, arterial gipertenziya) uchrash xavfi umumiy populyatsiyaga nisbatan 1,5–2 barobar yuqori ekanligi isbotlangan [11].

Bundan tashqari, jigar patologiyalari, xususan surunkali virusli gepatit B va C ko-infeksiyalari hamda jigarning noalkogol yog'li kasalligi (JNYOK) OIV infeksiyali bemorlarda fibroz va sirrozning tezroq rivojlanishiga olib kelmoqda. Ivanov va boshqalar (2024) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarda OIV fonida surunkali buyrak kasalliklari va suyak to'qimasi zichligining kamayishi (osteoporoz) uchrash chastotasining sezilarli darajada ortishi YUFRQTning nefrotoksik va suyak tizimiga salbiy ta'sir etuvchi sxemalari bilan ham bog'liqligi ko'rsatib o'tilgan [2].

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

Markaziy Osiyo mintaqasida, xususan O'zbekistonda o'tkazilgan mahalliy ilmiy izlanishlarda OIV infeksiyali shaxslar orasida hanuzgacha tuberkulyoz ko-infeksiyasi yetakchi o'rinlardan birini egallab kelayotgan bo'lsa-da, so'nggi yillarda bemorlarning yoshi ulg'ayishi bilan qandli diabet, metabolik sindrom va markaziy asab tizimi kasalliklari (OIV bilan bog'liq kognitiv buzilishlar) ulushi ortib borayotgani kuzatilmoqda [1].

Yondosh patologiyalarning mavjudligi klinik kechishni og'irlashtiradi, polipragmaziya (bir vaqtning o'zida ko'plab dorilarni qabul qilishga) olib keladi, dori vositalarining o'zaro salbiy ta'sirini (drug-drug interactions) kuchaytiradi va bemorlarning hayot sifatini pasaytirib, o'lim ko'rsatkichlarining asosiy sababchisiga aylanmoqda [3]. Shu sababli, OIV infeksiyali shaxslarda yondosh patologiyalarning zamonaviy tuzilishi va uchrash chastotasini kompleks o'rganish, ularni erta bosqichlarda skrining qilish algoritmlarini takomillashtirish zamonaviy sog'liqni saqlash tizimining ustuvor vazifasi hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi. Respublika OITSga qarshi kurashish markazida dispanser nazoratida turgan OIV infeksiyali shaxslar o'rtasida turli nozologik shakllardagi yondosh kasalliklarning uchrash chastotasini aniqlash va bemorlarning retrovirusga qarshi terapiyaga (RQT) bo'lgan xayrixohlik (komplayens) darajasini baholashdan iborat.

Tadqiqot materiallari va usullari. Klinik-epidemiologik tadqiqot 2025–2026 yillar mobaynida O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi tasarrufidagi Respublika OITSga qarshi kurashish markazi bazasida amalga oshirildi. Tadqiqotga markazda dispanser hisobida turgan va JSST tasnifi bo'yicha OIV infeksiyasining 3- va 4-klinik bosqichlari qayd etilgan 127 nafar erkak jinsiga mansub bemorlar jalb etildi.

Tadqiqotga kiritish mezonlari:

- Erkak jinsi va yoshi 18 dan yuqori bo'lgan bemorlar;
- OIV infeksiyasining 3- yoki 4-klinik bosqichi tasdiqlanganligi;
- Kamida 6 oy davomida uzluksiz retrovirusga qarshi terapiya (RQT) qabul qilayotganligi;

- Tadqiqotda ishtirok etish uchun bemorning ixtiyoriy ravishdagi yozma roziligi.

Tadqiqotdan chiqarish mezonlari:

- RQT davomiyligi 6 oydan kam bo'lgan holatlar;
- Bemorda o'tkir ruhiy buzilishlar yoki og'ir demensiya kuzatilishi;
- Anketa so'rovnomalarini to'liq to'ldirishdan bosh tortish.

Bemorlarda yondosh patologiyalarning nozologik shakllari va uchrash chastotasini aniqlash maqsadida tibbiy hujjatlar (ambulator kartalar, kasallik tarixlaridan ko'chirmalar va dispanser nazorati kartalari) retrospektiv va prospektiv tahlil qilindi. Yondosh kasalliklar Kasalliklarning xalqaro tasnifi (KXT-10) bo'yicha guruhlandi.

Bemorlarning retrovirusga qarshi terapiyaga (RQT) bo'lgan xayrixohligini (adherence) baholash uchun maxsus klinik anketa-so'rovnomalar o'tkazildi hamda dori qabul qilish rejimining buzilishi sabablari (preparatlarni vaqtida ichmaslik, dozani o'tkazib yuborish va h.k.) o'rganildi. Shuningdek, bemorlarning qonidagi CD4+ limfotsitlar miqdori va virus yuklamasi kabi laboratoriya ko'rsatkichlari ham tahlil qilindi.

Statistik tahlil. Olingan klinik ma'lumotlar tibbiy statistika usullari yordamida qayta ishlandi. Miqdoriy ko'rsatkichlar uchun o'rtacha qiymat va standart xatolik ($M \pm m$), sifat ko'rsatkichlari uchun esa foiz ulushlari (%) hisoblandi. Statistik ishlov berish jarayonlari noutbuk kompyuterda MS Excel va SPSS (Version 26.0) dasturiy ta'minoti yordamida amalga oshirildi.

Olingan natijalar va ularning muhokamasi. Olingan natijalar Respublika OITSga qarshi kurashish markazida dispanser nazoratida turgan va RQT qabul qilayotgan 127 nafar OIV infeksiyali erkak jinsiga mansub bemorlarning yosh tarkibi tahlil qilinganda, tadqiqot kontingentining asosiy qismini o'rta va katta yoshdagi shaxslar tashkil etishi aniqlandi (1-jadval).

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, eng kam ko'rsatkich 20–29 yoshli yoshlar guruhiga to'g'ri kelib, bor-yo'g'i $2,4 \pm 1,3\%$ ($n=3$) ni tashkil etdi. Agar 30–39 yoshli bemorlar ulushi $6,3 \pm 2,1\%$ ($n=8$) ekanligini inobatga olsak, 40 yoshgacha bo'lgan erkaklar tadqiqotga jalb etilganlarning o'ndan bir qismidan ham kamroq (jami $8,7\%$) qismini tashkil qiladi.

1-jadval

Tadqiq etilayotgan OIV infeksiyali shaxslarning turli yosh guruhlari bo'yicha taqsimlanishi, $n=127$, mutloq, %

Yosh guruhlari	Mutloq	% $\pm m$
20-29 ёm	3	$2,4 \pm 1,3$
30-39 ёm	8	$6,3 \pm 2,1$
40-49 ёm	61	$48,0 \pm 4,4$
>50 ёm	55	$43,3 \pm 4,4$
Jami	127	100,0

Tadqiqotda eng yuqori ko'rsatkich 40–49 yoshdagi erkaklar guruhida qayd etildi — $48,0 \pm 4,4\%$ ($n=61$). Shu bilan birga, 50 yoshdan oshgan bemorlar ulushi ham yuqori bo'lib, $43,3 \pm 4,4\%$ ($n=55$) ni tashkil etdi. Demak, tadqiqotdagi bemorlarning mutloq ko'pchiligi, ya'ni $91,3$ foizi 40 yoshdan oshgan erkaklardir.

Olingan natijalar zamonaviy OIV infeksiyasi epidemiologiyasidagi global tendensiyalarga to'liq mos keladi. YUFRQTning muvaffaqiyatli qo'llanilishi natijasida OIV bilan yashayotgan shaxslarning umri uzaymoqda va populyatsiya izchil sur'at bilan "qarib" bormoqda. Biroq, bemorlar tarkibida 40 va 50 yoshdan oshgan shaxslar ulushining bu qadar yuqori bo'lishi ularda nafaqat infeksiyon jarayonlarni, balki yosh bilan bog'liq bo'lgan surunkali noinfeksion yondosh patologiyalar (yurak-qon tomir, metabolik va a'zo tizimlari xastaliklari) uchrash xavfini bir necha barobarga oshiradi. Bu holat mazkur yosh guruhlari komorbidlik tuzilishini mukammal o'rganishni taqozo etadi.

Tadqiqot doirasida dispanser nazoratidagi OIV infeksiyasining 3-4 klinik bosqichida bo'lgan va RQT qabul qilayotgan erkaklarda opportunistik va yondosh kasalliklarning nozologik shakllari hamda ularning uchrash chastotasi batafsil o'rganildi (2-jadval).

2-jadval

OIV infeksiyali shaxslarda qayd etilayotgan opportunistik kasalliklarning nozologik shakllari va ularning chastotasi, $n=127$, mutloq, %

Nozologik shakllar	Mutloq soni (n)	Foiz ulushi (% $\pm m$)
Tarqalgan limfodenopatiya	127	100,0
Tuberkulyoz	11	$8,7 \pm 2,5$
Invaziv aspergellez	18	$14,2 \pm 3,1$
Pnevmonsistoz	9	$7,1 \pm 2,3$
Sitomegalovirusli infeksiya	31	$24,4 \pm 3,8$
Herpes Zoster	33	$26,0 \pm 3,9$
B gepatiti	11	$8,7 \pm 2,5$
C gepatiti	5	$3,9 \pm 1,7$
Serebral toksoplazmoz	-	-
Kandidozlar	21	$16,5 \pm 3,3$

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, tarqalgan limfodenopatiya barcha bemorlarda (100,0%, n=127) kuzatilgan bo'lib, bu OIV infeksiyasining 3-4 klinik bosqichlari uchun xos bo'lgan surunkali tizimli immun faollashuv va limfoid to'qimaning doimiy giperplaziyasi bilan izohlanadi.

A'zo va tizimlarning spetsifik patologiyalari orasida virusli infeksiyalar yetakchi o'rinni egalladi. Xususan, eng yuqori chastota Gerpes Zoster ($26,0 \pm 3,9\%$, n=33) va sitomegalovirusli infeksiya ($24,4 \pm 3,8\%$, n=31) hissasiga to'g'ri keldi. Bu mazkur bemorlarda chuqur T-hujayrali immunitet tanqisligi sharoitida latent herpesviruslarning faollashish xavfi juda yuqori ekanligidan dalolat beradi.

Ikkinchi o'rinda zamburug'li patologiyalar qayd etildi: shilliq qavatlar va terining kandidozlari $16,5 \pm 3,3\%$ (n=21) bemorda aniqlangan bo'lsa, ancha og'ir kechuvchi va o'pka tizimini shikastlovchi invaziv aspergellez chastotasi $14,2 \pm 3,1\%$ (n=18) ni tashkil etdi.

Jiddiy ijtimoiy va klinik ahamiyatga ega bo'lgan tuberkulyoz va B hepatiti ko-infeksiyalari bir xil chastotada — $8,7 \pm 2,5\%$ (n=11) dan bemorda qayd etildi. Pnevmonsistoz $7,1 \pm 2,3\%$ (n=9) va C hepatiti $3,9 \pm 1,7\%$ (n=5) holatda aniqlandi. Diqqatga sazovor jihati shundaki, tekshirilgan bemorlar orasida serebral toksoplazmoz holatlari umuman kuzatilmadi (0,0%).

Bemorlarning kamida 6 oy davomida RQT qabul qilayotganligiga qaramay, ularda Gerpes Zoster, SMV va zamburug'li infeksiyalar chastotasining yuqoriligi, OIV infeksiyasining 3-4 og'ir klinik bosqichlarida immun tizimining tiklanish jarayoni (immun rekonstitutsiya) sekin kechayotganini ko'rsatadi. Ayniqsa, invaziv aspergellez (14,2%) va o'pka pnevmotsistozi (7,1%) kabi og'ir mikozlar va protozoy infeksiyalarning saqlanib qolishi bemorlarda dori vositalarini qabul qilish rejimi va samaradorligini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Virusli hepatitlar (jami 12,6%) va tuberkulyoz (8,7%) esa RQTning gepatotoksik xususiyatlarini kuchaytiruvchi hamda davolash sxemalarini murakkablashtiruvchi asosiy omillar bo'lib qolmoqda.

OIV infeksiyali shaxslarda yondosh patologiyalarning kechishi va davolash samaradorligi bemorlarning retrovirusga qarshi terapiyaga (RQT) bo'lgan xayrixohligi (komplayensi) bilan uzviy bog'liqdir. Tadqiqot davomida 127 nafar bemorning dori vositalarini qabul qilish rejimiga rioya etish darajasi baholandi (3-jadval).

3-jadval

OIV infeksiyali shaxslarning retrovirusga qarshi preparatlarni qabul qilishga nisbatan xayrixohlik darajasi bo'yicha taqsimlanishi, mutloq, %

Xayrixohlik darajasi	Mutloq soni (n)	Foiz ulushi (% $\pm$ m)
Yuqori (>95%)	33	$26,0 \pm 15,1$
O'rtacha (80-95%)	90	$70,9 \pm 4,0$
Past (71-79%)	4	$3,1 \pm 1,5$
Juda past (30-70%)	-	-
Jami	127	100,0

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, bemorlarning mutloq ko'pchiligi, ya'ni $70,9 \pm 4,0$ foizi (n=90) RQTga nisbatan o'rtacha xayrixohlik darajasini namoyish etgan. Dori vositalarini qabul qilish tartibiga to'liq rioya qiluvchi va yuqori xayrixohlik ko'rsatkichiga ega bemorlar ulushi $26,0 \pm 15,1\%$ (n=33) ni tashkil qildi. Bemorlarning $3,1 \pm 1,5$ foizida (n=4) esa past xayrixohlik aniqlandi. Juda past xayrixohlik darajasi esa tekshirilgan guruhda umuman kuzatilmadi.

Klinik qo'llanmalarga ko'ra, OIV ko'payishini barqaror supressiya qilish va opportunistik kasalliklar rivojlanishining oldini olish uchun RQTga xayrixohlik darajasi 95% dan yuqori bo'lishi

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

talab etiladi. Bizning tadqiqotimizda esa bemorlarning atigi 26,0 foizi ushbu ko'rsatkichga ega ekanligi xavotirli holatdir.

Bemorlarning 70,9 foizida xayrixohlikning o'rtacha darajada (80-95%) ekanligi, ularda dori dozalarini vaqti-vaqti bilan o'tkazib yuborish yoki vaqtida qabul qilmaslik holatlari mavjudligidan dalolat beradi. Bu esa virusning dori vositalariga nisbatan rezistentligi (chidamliligi) shakllanishiga va natijada 2-jadvalda ko'rsatilgan Herpes Zoster (26,0%), SMV (24,4%) va kandidoz (16,5%) kabi opportunistik patologiyalarning tez-tez qaytalanishiga olib keluvchi asosiy sabab bo'lishi mumkin. 40 yoshdan oshgan bemorlarda komorbid holatlarning ko'pligi tufayli polipragmaziya (ko'p dori ichish) yuzaga kelishi ularning RQT rejimini buzishiga va komplayens pasayishiga ta'sir etuvchi qo'shimcha omil hisoblanadi.

Xulosa. Respublika OITSga qarshi kurashish markazi dispanser nazoratidagi OIV infeksiyasining 3-4 klinik bosqichida bo'lgan erkak bemorlar populyatsiyasidan shakllantirilgan tanlanmada yaqqol "qarish" fenomeni kuzatilmoqda: bemorlarning mutloq ko'pchiligi (91,3%) 40 yoshdan oshgan, shundan 43,3 foizini 50 yoshdan kattalar tashkil etadi.

1. 3-4 klinik bosqichdagi bemorlarda yondosh patologiyalar rivojlanishi yuqori ko'rsatkichga ega bo'lib, tarqalgan limfodenopatiyadan (100%) tashqari, virusli infeksiyalar (Herpes Zoster — 26,0%, SMV — 24,4%) va zamburug'li kasalliklar (kandidoz — 16,5%, invaziv aspergellez — 14,2%) yetakchi nozologik shakllar hisoblanadi.

2. Bemorlarning atigi 26,0 foizi RQTga nisbatan yuqori xayrixohlikka (>95%) ega bo'lib, asosiy qismi (70,9%) o'rtacha xayrixohlikni namoyish etdi. Bu holat dori qabul qilish rejimining buzilishiga, virus supressiyasining yetarli bo'lmashligiga va yondosh patologiyalar chastotasining ortishiga zamin yaratadi hamda ushbu kontingentda tibbiy-ijtimoiy patronaj ishlarini kuchaytirishni talab qiladi.

Yuqoridagilar asosida quyidagi tavsiyalar taqdim etiladi:

1. Multidissiplinar tibbiy skrining tizimini joriy etish:

Tadqiqotda OIV bilan yashayotgan bemorlar orasida yaqqol "qarish" fenomeni aniqlangani (91,3% bemorlar 40 yoshdan katta) va ularda komorbidlik xavfi yuqoriligi sababli, OITSga qarshi kurashish markazlari dispanser nazorati tizimiga faqat infeksiyalar emas, balki mutaxassislarining (terapevt, kardiolog, nevrolog, mikolog) integratsiyalashgan multidissiplinar nazoratini keng tatbiq etish lozim.

2. Opportunistik infeksiyalarni maqsadli skrining qilish algoritmi:

RQT fonida ham Herpes Zoster (26,0%), SMV (24,4%) va ayniqsa, o'pka tizimini og'ir shikastlovchi invaziv aspergellez (14,2%) kabi patologiyalar uchrash darajasining yuqoriligini inobatga olib, OIVning 3-4 klinik bosqichidagi bemorlar uchun PTSR va yuqori sezuvchanlikka ega mikologik skrining tekshiruvlari dasturini majburiy klinik bayonnomalarga kiritish zarur.

3. Xayrixohlikni (komplayens) oshirishning klinik va psixologik dasturlari:

Bemorlarning atigi 26,0 foizida yuqori xayrixohlik kuzatilib, katta qismida (70,9%) o'rtacha daraja qayd etilgani virus replikatsiyasi faollashishi va dorilarga chidamlilik (rezistentlik) xavfini tug'diradi. Buni bartaraf etish uchun:

- o Bemorlar bilan individual psixologik treninglarni ko'paytirish;
- o Polipragmaziyaning nazorat qilish (40 yoshdan oshgan bemorlar ichadigan boshqa yondosh dorilarning RQT sxemalari bilan o'zaro salbiy ta'sirini minimallashtirish);
- o Dori qabul qilishni eslatuvchi raqamli tizimlar (mobil ilovalar, SMS-patronaj) imkoniyatlaridan kengroq foydalanish tavsiya etiladi.

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, 4 - SON. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Ахмедов А. А., Шукуров Б. С. ОИВ инфекцияси бўлган беморларда хамроҳ касалликларнинг учраш хусусиятлари. Тиббиётда янги кун (New Day in Medicine). 2023;4(52):112-117.
2. Иванов И. И., Петров П. П. Оценка частоты сопутствующей патологии у пациентов с ВИЧ-инфекцией в период сочетанной терапии. Инфекционные болезни. 2024;22(1):45-52.
3. Bezabhe W. M., et al. Adherence to antiretroviral therapy and its outcomes among healthcare users in low- and middle-income countries. Patient Preference and Adherence. 2024;18:145-158. (РҚТ режими бузилиши оқибатлари)
4. Boccara F., et al. HIV and Cardiovascular Disease: Pathogenesis, Prevalence, and Clinical Management. Journal of the American College of Cardiology. 2020;75(22):2856-2869.
5. Deeks S. G., Lewin S. R., Havlir D. V. The end of AIDS: HIV infection as a chronic disease. The Lancet. 2013;382(9903):1525-1533.
6. Guaraldi G., Palella F. J. Clinical management of the aging patient with HIV. The Lancet HIV. 2022;9(11):e792-e803.
7. Marzolini C., et al. Polypharmacy and drug-drug interactions in older people living with HIV. Current Opinion in HIV and AIDS. 2021;16(2):119-126.
8. Nachega J. B., et al. Adherence to antiretroviral therapy in HIV-positive adults: aging, comorbidities, and polypharmacy. Current Opinion in HIV and AIDS. 2023;18(2):89-97. (Қарилик ва полипрагмазиянинг хайрихоҳликка таъсири)
9. Rockstroh J. K., et al. Non-alcoholic fatty liver disease (NAFLD) and liver fibrosis in HIV-monoinfected and HIV/HCV-coinfected patients. Journal of Hepatology. 2021;74(4):912-921.
10. Shubber Z., et al. Patient-reported barriers to adherence to antiretroviral therapy: A systematic review and meta-analysis. PLOS Medicine. 2023;20(3):e1004150. (Хайрихоҳлик тўсиқлари бўйича мета-таҳлил)
11. Smith J., et al. Comorbidities and aging in individuals with HIV on long-term ART: A multicenter cohort study. AIDS. 2023;37(5):745-754.
12. UNAIDS. Global HIV & AIDS statistics — Fact sheet. UNAIDS; 2024.
13. WHO. Consolidated guidelines on HIV prevention, testing, treatment, service delivery and monitoring: recommendations for a public health approach. Geneva: World Health Organization; 2021.